

2014:15

Bäckaskog slott

Antikvarisk medverkan, 2014

Jimmy Juhlin Alftberg

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2014:15

Bäckaskog slott 2014

Antikvarisk medverkan, 2014
Kiaby socken, 1074
Kristianstad kommun
Skåne län

Jimmy Juhlin Alftberg

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx

www.regionmuseet.se

© 2014 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
E-rapport 2014:15

Omslagsfoto: Foto taget från utrymmet Renseri mot rummet Bageri. På bilden syns, till höger, nedgången till det tunnvalvda källarvalvet, som innan borttagningen av golv doldes av en ”skrubb”. Vidare syns trossbottenfyllningen av kalk- och tegelsmul.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

Bäckaskog slott 2014

Innehåll

Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	5
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	5
Skyddsföreskrifter enligt KML	5
Skadebild	6
Utförda åtgärder	6
Iakttagelser under arbetet	8
Golv	8
Borrkärnorna	10
Avvikelser från arbetshandlingar	11
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	12
Övriga handlingar med relevans för ärendet	12
Bilaga 1	13

Kristianstad kommun, Bäckaskog slott ungefärligt markerat

Del av Kiaby socken, Bäckaskog slott markerat.

Sammanfattning av utförda åtgärder

Nytt storkök har till sin helhet uppförts i västra slottslängans södra del, inom det utrymme som även tidigare fyllt funktionen av kök. Arbetet har inneburit en total utrivning av de undermåliga golven, den äldre köksutrustningen, VVS etc. I det sydvästra rummet, som benämns Bageri, framkom ett äldre tegelgolv, vilket dokumenterades med laserskanner. Övriga insatser av antikvariskt intresse utgörs av håltagning i väggar.

Administrativa uppgifter

Objekt	Bäckaskog slott
Socken	Kiaby
Kommun	Kristianstad
Arbetshandlingar	2013-11-18, Ramböl och SFV
Riksantikvarieämbetets diarienummer	2014-02-07, 3.4.3-3972-2013
Regionmuseets diarienummer	K12.20-426-13, 1074
Byggherre/beställare	Statens fastighetsverk (SFV)
Generalentreprenör	Erlandssons bygg AB
Underentreprenörer	VVS-Teamet GK Elektrolanz Stoby måleri LLs kylteknik Storkökskonsulterna
Antikvarisk medverkan	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne genom Jimmy Juhlin Alftberg
Byggnadstid	Januari–april 2014
Slutbesiktning	2014-04-03
Rapport granskad av	Åsa Eriksson Green

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Arbetena utfördes inom en del av västra slottslängan som bedömts härröra från två byggnadsetapper – dels från perioden 1241–1440 (norra delen av arbetsområdet), dels från perioden 1537–1685 (södra delen). Inom hela detta område bedöms mindre om- och tillbyggnader kontinuerligt ha skett sedan åtminstone andra hälften/slutet av 1800-talet (indikator: äldre klingsågat timmer in situ).

Skyddsföreskrifter enligt KML

Bäckaskog slott skyddas sedan 1993 som statligt byggnadsminne. Enligt skyddsföreskrifterna råder inte ombyggnadsförbud inom de utrymmen som varit föremål för förändring 2014.

Skadebild

Någon egentlig skadebild fanns inte – arbetet var påkallat av undermåliga och ej funktionsdugliga golv inom köksdelen.

Utförda åtgärder

Endast åtgärder med antikvarisk relevans redovisas: Under början av januari 2014 påbörjades en fullständig nedmontering av köksutrustningen samt upptagning av golv, borttagning av reversibla väggmaterial, förvaringsutrymmen, VVS-installationer etc. Samtliga golv inom köksdelen, exklusive golvbjälkar och trossbottenfyllningar, var upptagna till den 24 januari, då en första antikvarisk okulärbesiktning genomfördes efter byggstarten. Därefter togs även de äldre golvbjälkarna och trossbottenfyllningarna bort – nya golv byggdes upp enligt tabellen i Bilaga 1.

Då golvet inom utrymmet som benämns Bageri togs upp framkom ett äldre, tidigare ej dokumenterat tegelgolv (se fig. 5). I det åt väster angränsande rummet, benämnt Kallskänk, fanns endast jordfyllning mellan golvbjälkarna. Tegelgolvet redovisas vidare nedan under Iakttagelser under arbetet.

Under rummen Bageri och Kallskänk finns ett äldre tunnvalvt källarvalv, vars omfång motsvarar de ovanliggande rummen (fig. 1). Nedgång till valvet sker från en ”skrubb” belägen i utrymmet som benämns som Passage (fig. 8, nr 4). Valvet var innan arbetet startade utrustat med olikartad inredning av trä. Då källaren bjöd på en tämligen fuktig miljö var detta virke angripet av röta. Samtlig inredning – som bedömdes vara från 1900-talet och delvis fastgjuten i betonggolvet – togs bort. I källaren monterades senare ventilationsaggregatet, vars frånluftutgång monterades i ett källarfönster å västra långsidan. Rören som löper från aggregatet arrangerades genom källarvalvets dörrhål, varvid en äldre trädörr från (troligtvis) 1800-talet togs ner – i stället för att göra åverkan i dörren. Dörren förvaras i källaren – vilken tack vare ventilationsaggregatet fått ett torrare klimat. För rörens vidare dragning se fig. 8, nr 3.

Fig. 1. Ventilationsaggregatet.

Fig. 2. Rörens sträckning ut ur källaren.

Större håltagning i väggar, med anledning av montering av ny ventilation, skedde på fem ställen, varav det norra hålet (fig. 3) bedömdes ha utförts i medeltida mur. För övrig betydande håltagning se fig. 8 (håltagning för elkablar och vattenrör borträknade). Placeringarna för hålen fastställdes i samråd med antikvarie efter att väggarnas beskaffenhet undersökts. Därutöver drogs ventilationsrör i den centralt placerade murstocken, med intag från utrymmena Kök och Kallskänk. Eftersom arbetet var forcerat pga. snäv deadline var antikvarie ej närvarande vid själva håltagningen. Däremot sparades alla borrhämnarna för vidare undersökning, se nedan under Iakttagelser under arbetet. Alla tak inom arbetsområdet sänktes cirka en halv meter. Därmed döljs ventilationskanalerna och övriga takinstallationer.

Fig. 3 och 4. Rörigenomförning i väggen mellan utrymmena Renseri och Rangering, före och efter taksänkningen. Muren vari röret går bedöms vara medeltida och har fram till cirka 1537–1685 utgjort södra gaveln i västra slottslängan.

Fig. 5. Det återfunna tegelgolvet. Träbjälkarna bärrör från en senare golvvbyggnad.

lakttagelser under arbetet

Golv

Tegelgolvet som framkom i rummet Bageri var lagt av återanvänt tegel på en bädd av sand – på vissa mindre partier kalkbruk. En antydning till enkel mönsterläggning kunde noteras (fig. 5). Bland tegelmaterialet, som uppvisar en samstämmig ljusröd kulör och likartade mått, fanns flera stenar med avtryck av grisklövar (kultingar). En spontan uppfattning är att tegelmaterialet härrör från samma ”batch”, eller ”tillverkningsserie”, vilket eventuellt kan tyda på att det är fråga om en speciell byggnad som någon gång rivits för att återanvändas. I sydöstra delen av rummet finns en trappnedgång, som var känd sedan tidigare då åtkomst kan ske genom en trädörr från Södra längan (fig. 8, nr 2). Trappans plansteg utgörs av sex (har varit sju) starkt nedslitna grå sandstensplattor med sättsteg av tegel (nio steg sammanlagt, varav de två nedersta stegen till sin helhet består av huggna granitstenar). Plattorna, som i ytterkanterna har huggna räfflor och fyrkantiga urtag (av okänt användningsområde) är sekundära. Nedslitningen har uppkommit genom skoslitage efter att plattorna monterats i trappan (fig. 11). Både tegelgolvet och trappan förefaller vara tillkomna under samma period. I trappans västra vangstycke ges en sektion av tegelgolvet (under bortfallen puts). Mellan tegelstenarna och sanden fanns ett fragment av munk- och nunnetegel. Likaså återfanns en golvtegelplatta vid samma parti. Denna låg dock ej i ursprungligt läge pga. att byggnadsarbetarna partiellt rubbat lagerföljden i samband med borttagandet av sekundära golvbjälkar. Golvtegelstenen, som är blekt ljusröd, har måtten 14x14 centimeter. På ovansidan finns en dekorativ ristning (fig. 7). Samma typ av golvtegel återfinns i Heliga Trefaldighetskyrkan i Kristianstad, vilken började uppföras 1614 (observationen gjord av arkeolog Jan Kockum i samband med besök under arbetet).

En provgrävning i tegelgolvet norra del, i anslutning till en av de sekundära golvbjälksrännorna, gav vid handen att sandfyllnaden är lagd över hela det undre valvets ovansida. I det angränsande rummet, benämnt Kallskänk, återfinns samma sand, men inget tegel. Däremot fanns mindre bitar tegelfragment ovanpå sanden, vilket kan indikera att tegel även täckt denna yta en gång i tiden.

Väggen mellan de bägge rummen är av korsverk. Då flera av tegelstenarna ligger dikt an och väl inpassade mot väggens fotträ, har troligtvis väggen uppförts i samband med, eller innan, tegelgolvet lades.

Det är okänt när de i teglet nedfällda golvbjälkarna, som till mått och utseende inte var samstämmiga med bjälkar i det angränsande rummet, lagts på plats. I det angränsande rummet kan bjälkarna eventuellt lagts på plats runt 1925, då även ett eventuellt tegelgolv kan ha tagits bort. (indikator: daterbart tidningspapper som klistrats på vägen i samband med renoveringsarbete).

I rummet Kök fanns ingen trossbottenfyllning och i utrymmena Rangering och Disk fanns ett sentida betonggolv. I utrymmena Renseri och Passage bestod trossbottenfyllningen av tegel- och kalksmul ovanpå trossbottenbrädor. Under dessa trossbottenbrädor var östra långsidans murverk i renässansförband väl synligt. Samma förband är synligt i den sydöstra trappnedgångens östra vangstykke (med en stötfog mot södra längan), vilket styrker antagandet att utrymmena Bageri, Kallskänk, Kök, Renseri och Passage är belägna inom en egen byggnadskropp, som uppförts mellan två befintliga byggnader under perioden 1537–1685 (Wall&Møller, *Bäckaskogs historiska värdegrunder* 2012, Bilaga 1).

Fig. 6. Trappnedgången till Västra längan.

Fig. 7. Golvtegelstenen.

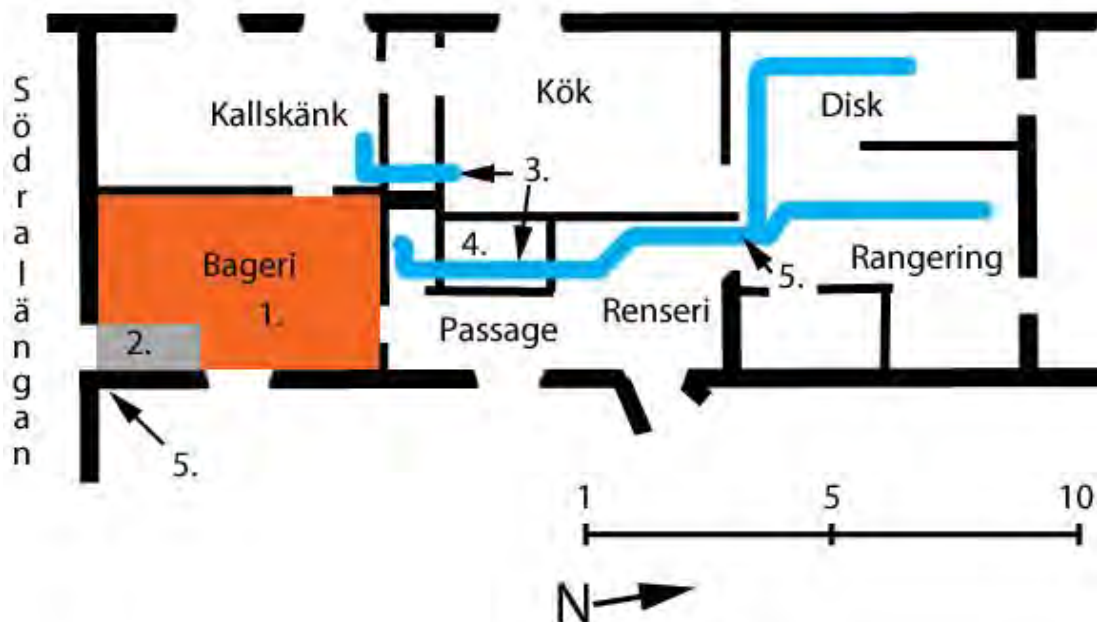

Fig. 8. Plan över de utrymmen i Västra slottslängan som innefattats av årets arbeten. Hänvisning till siffrorna görs i texten. Blå linjer visar ny ventilationsdragning, orange parti visar tegelgolvet.

För att så noga som möjligt dokumentera tegelgolvet utfördes, genom försorg av Stefan Lindgren, Humanistlaboratoriet vid Lunds universitet, en laserskanning. Skanningen utfördes den 13 januari och resultatet arkiveras som dels råfiler, dels bearbetad 3D-modell. I rapporten visas av naturliga skäl modellen i 2D.

Efter skanningen täcktes hela tegelgolvet med fiberduk, rännorna för tidigare golvbjälkar gjöts igen med betong och nytt golv av skivmaterial monterades på justerbara ståndständer. Därefter armerades och flytspacklades golvet, för att slutligen täckas av ett grått massagolv (som även lades i de övriga rummen). I trappnedgången monterades stålbalkar, vilka fästes i de sentida befintliga hålen i östra vangstycket, som burit trägolvbjälkarna.

Fig. 9. Resultatet av laserskanningen.

Borrkärnorna

De större borrkärnor som togs i samband med håltagningen, sa 5 stycken, delade på sig efter att de tagits ur borrhylsorna. Trots detta, samt att materialet till varje kärna förvarades tillsammans skilda från varandra, gick det att genomföra noggrannare undersökning. Dock framkom inga spår av större antikvariskt intresse än att teglet i den medeltida muren (fig. 10) var påfallande rödare än övrigt tegel samt något ojämnt bränt/leran ojämnt ältad.

Fig. 10. Material från borrhärna tagen ur medeltida mur, se fig. 8, nr 5.

Fig. 11. Exempel på sandstensplattorna i trappnedgången. Notera urtagen på sidorna, vid pilarna. I de yttre kanterna finns knappt skönjbar räffelbuggning (syns enbart i släpljus).

Avvikelser från arbetshandlingar

Metoden att täcka tegelgolvet fanns inte med i åtgärdsunderlaget eftersom detta golv var okänt. Därmed har inget avsteg gjorts, endast ett komplement.

Det nya ventilationsaggregatets frånluftsflöde, i anslutning till ett mindre källarfönster på Västra längans västra fasad, täcks av ett svartmålat metallgaller av lamelltyp. Den äldre träluckan som täckt fönstret kan med anledning av gallret inte stängas (fig. 12). Detta bör på enklaste vis åtgärdas, antingen att gallret försänks inåt eller att träluckan varsamt monteras bort och förvaras i t. ex. källaren.

Fig. 12. Träluckan som inte går att stänga.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Byggnadens kulturhistoriska värden bedöms inte ha minskat i samband med arbetet. Kunskapen om anläggningen har ökat i och med upptäckten av tegelgolvet.

Övriga handlingar med relevans för ärendet

- 2013-11-18 Åtgärdsunderlag, Ramböll
- 2013-11-25 Antikvariskt utlåtande gällande håltagning, Regionmuseet
- 2013-12-01 Ansökningshandlingar till RAÄ, SFV
- 2014-01-24 Byggmötesprotokoll 1
- 2014-02-06 Byggmötesprotokoll 2
- 2014-02-07 Tillståndsbeslut, RAÄ
- 2014-02-28 Byggmötesprotokoll 3
- 2014-03-13 Byggmötesprotokoll 4

Kristianstad 2014-04-22

Jimmy Jublin Alfberg

Bilaga 1

Rum	Underlag	Mellanskikt	Bärande mtrl	Nivellering	Ytlager
Disk	Betong			Flytspackel	Massagolv
Rangering	Betong			Flytspackel	Massagolv
Kök	Sand	Lecakulor	Betong	Flytspackel	Massagolv
Renseri	Sand/tegelrester	Lecakulor	Betong	Flytspackel	Massagolv
Passage	Sand/Tegelrester	Lecakulor	Betong	Flytspackel	Massagolv
Kallskänk	Sand	Fiberduk	Betong	Flytspackel	Massagolv
Bageri	Tegel	Fiberduk/skivmaterial	Betong	Flytspackel	Massagolv

Regionmuseets E-rapportserie 2014

Kulturmiljö

1. Baldringe kyrka – utvändig renovering, Baldringe sn, AM, Maria Sträng, 2013
2. Pynten i Vattenriket, Kristianstad sn, BD, Jimmy Juhlin Alftberg och Helene Stalin Åkesson, 2013–2014
3. Barkåkra kyrkogård, Barkåkra sn, VP, Åsa Jakobsson och Maria Sträng, 2013
4. Södra Sandby kyrka – medeltida träskulpturer, Södra Sandby sn, AM, Maria Sträng, 2013
5. St Petri kyrka – ombyggnad av värme- och ventilationssystem, Klippans sn, AM, Åsa Eriksson Green, 2013
6. Långalts myr – markanvändning och historia, Örkelljunga och Skånes Fagerhult sn, DK, Cissela Olsson, 2013
7. Östra Karaby kyrka – utvändig renovering, Östra Karaby sn, AM, Kerstin Börjesson, 2013
8. Dalby kyrka, 9½- Sekler av förändring, byggnadsarkeologiska iakttagelser vid utvändig renovering, Dalby sn, BAD Petter Jansson 2012
9. Norra kyrkogården i Lund, Lunds stad, VP och bilaga med kvartersbeskrivning, Kerstin Börjesson, Åsa Jacobsson och Anna Rabow, 2013
10. Buxbom, Handbok om buxbom på begravningsplatser i Skåne och Blekinge, PJ, Cissela Olsson och Anna Rabow, 2014
11. Dörrar och portar på uthus – kurs inom landsbygdsprogrammet, Helena Rosenberg, 2013
12. Kvistofta församlings kyrkor – utrustning för värmesystem, Bårslövs sn, Fjärestad sn, Glumslöv sn och Kvistofta sn, AM, Maria Sträng, 2014
13. Östra kyrkogården i Lund, Lunds stad, VP, Kerstin Börjesson, Åsa Jacobsson och Anna Rabow, 2014
14. Gundrastorp – Ekholmens dammverk, Vittsjö sn, AM, Helena Rosenberg, 2013–14
15. Bäckaskog slott 2014, Kiaby sn, AM, Jimmy Juhlin Alftberg, 2013–14

Förkortningar:

AF- antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AM- antikvarisk medverkan
AU- arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt
FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD- murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning
PJ- projektrapport
VP- vårdplan
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD- byggn-ark-dokumentation
BMU- byggnadsminnesutredning

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AM- antikvarisk medverkan
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

